

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Кафедра менеджменту, публічного управління та персоналу

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**на тему: «МЕХАНІЗМ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ І
ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У ПИТАННЯХ РОЗВИТКУ
ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ»**

Виконав:
ст. гр. ПУАм-21
Гач Володимир
Науковий керівник:
Д.е.н., проф.
Васіна А.Ю.

Тернопіль – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП.....	
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ І ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У ПИТАННЯХ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ.....	
1.1 Об'єктивна необхідність та завдання взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади.....	
1.2 Законодавчо-нормативне забезпечення взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади.....	
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УЧАСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА МЕХАНІЗМУ ЇХ ВЗАЄМОДІЇ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ	
2.1 Аналіз участі підприємницьких структур у розвитку територіальної громади.....	
2.2 Оцінка форм взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади	
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ І ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У ПИТАННЯХ РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ	
3.1. Розвиток соціального партнерства як форми взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальної громади	
3.2 Удосконалення взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальної громади на засадах публічно-приватного партнерства.....	
ВИСНОВКИ	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	

ВСТУП

Актуальність проблеми. В умовах децентралізації місцеві органи публічної влади, в першу чергу місцевого самоврядування здобули значну економічну незалежність та широкий спектр повноважень та відповідальності за розвиток територіальної громади. В умовах обмеженого ресурсного забезпечення для належного розвитку відповідних територіальних громад та добробуту їхніх мешканців, актуалізується питання налагодження взаємодії між владними структурами та представниками приватного сектору.

З огляду на це постає об'єктивна необхідність вивчення механізмів взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади.

Аналіз останніх досліджень та наукових праць. Проблематику реформування системи публічного управління, в тому числі щодо пошуку нових можливостей та формування механізмів взаємодії місцевої влади та підприємницьких структур досліджували такі науковці, як: Дж. Гелбрейт, Дж. М. Кейнс, Р. Макконелл, Дж. Міль, К. Рау, С. Белай, С. Єремєєв, В. Кірдин, А. Дегтяр, , А. Крилов, А. Панкрухін, К. Романенко С. Серьогін, В. Сиченко, А. Халецький, Н. Шевченко та інші.

Метою кваліфікаційної роботи є узагальнення теоретичних положень та вироблення практичних рекомендацій щодо удосконалення формування механізмів взаємодії місцевої влади та підприємницьких структур.

Для досягнення цієї мети у роботі поставлено та вирішено завдання, такі як:

- охарактеризувати об'єктивну необхідність та завдання взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади;
- дослідити законодавчо-нормативне забезпечення взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади;
- проаналізувати участь підприємницьких структур у розвитку територіальної громади;

- оцінити форми взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади;

- обґрунтувати рекомендації щодо розвитку соціального партнерства як форми взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальної громади;

- навести рекомендації щодо удосконалення взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальної громади на засадах публічно-приватного партнерства

Об'єктом дослідження є механізм взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальних громад Тернопільської області.

Предметом дослідження є засоби та елементи вивчення механізмів взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади.

Методи дослідження. При написанні цієї кваліфікаційної роботи застосовано систему методів наукових досліджень, серед яких варто виокремити метод синтезу, метод дедукції, методи системного аналізу, методи графічної інтерпретації даних, метод індукції, методи аналітичної обробки даних.

Наукова новизна дослідження полягає у розвитку теоретичних положень щодо удосконалення механізмів взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади.

Практична значущість результатів дослідження полягає у виробленні практичних рекомендацій щодо удосконалення механізмів взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади, які можуть бути застосовані у практиці діяльності органів місцевої державної влади та органів місцевого самоврядування Тернопільської області .

Апробація. За результатами проведеного дослідження опубліковано тези доповідей [21;22],

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ОСНОВИ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ І ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У ПИТАННЯХ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

1.1 Об'єктивна необхідність та завдання взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади

В рамках реформи місцевого самоврядування, що ґрунтується на засадничих принципах децентралізації, зростає роль та відповідальність місцевих органів влади за забезпечення добробуту жителів територіальних громад. Держава зі своєї сторони передає та залишає ресурси на рівні територіальної громади, водночас наділяє органи місцевого самоврядування значними повноваженнями в частині забезпечення розвитку відповідних територій.

Так, зокрема, нормами ст. 27 Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні", визначено, що «виконавчі органи влади наділені власними повноваженнями щодо забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів» [2]. Водночас, у вказаному законодавчому акті перелічено власні (самоврядні) повноваження органів місцевого самоврядування, серед яких: «...право на залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форм власності до участі в комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координація цієї роботи на відповідній території» [2].

Водночас, варто зауважити, що в умовах сьогодення, місцевій владі не достатньо власних ресурсів для забезпечення належного розвитку територіальної громади, що актуалізує питання налагодження взаємодії між владними структурами та представниками приватного сектору. Вказане детермінує потребу вироблення дієвих методів й інструментів мотивування

співпраці суб'єктів підприємництва з місцевою владою як в теорії, так і на практиці публічного управління із врахуванням вже існуючого досвіду співпраці громад в Україні і за кордоном, та специфіку конкретної територіальної громади.

Певні базові передумови щодо взаємодії місцевої влади і підприємницьких структур щодо фіскального інструментарію мотивації органів місцевого самоврядування закладено у податковому законодавстві. Так, наприклад у ст.167.1 Податкового кодексу України прописано ставку загальнодержавного податку, який «стягується з доходів фізичних осіб (громадян — резидентів) і нерезидентів, які отримують доходи з джерел їх походження в Україні - податок на доходи фізичних осіб (ПДФО) у розмірі 18 відсотків бази оподаткування щодо доходів, нарахованих (виплачених, наданих) у тому числі, але не виключно у формі: заробітної плати, інших заохочувальних та компенсаційних виплат або інших виплат і винагород, які нараховуються (виплачуються, надаються) платнику у зв'язку з трудовими відносинами та за цивільно-правовими договорами» [4]. При цьому, у ст. 64 Бюджетного кодексу України прописано, що 60 % ПДФО залишається у місцевому бюджеті (а у «Проекті Бюджету України на 2024р.» - 64%), а також «сто відсотків акцизного збору з реалізації суб'єктами господарювання роздрібної торгівлі, що зараховуються до відповідних місцевих бюджетів, податок на майно та єдиний податок, що зараховуються до бюджетів місцевого самоврядування» [3]. Пріоритетними напрямками соціально-економічного розвитку, визначеними Міністерством фінансів, є «освіта, культура, охорона здоров'я, соціальний та цивільний захист, заходи територіальної оборони та заходи з мобілізації місцевого рівня» [8].

Зазначене є свідченням наявності певних передумов співпраці місцевої влади у розвитку підприємницької діяльності та створенні робочих місць на території громади.

Вивчення досліджуваної проблематики потребує розуміння сутності власне взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади

Так, поняття взаємодії трактується як «взаємовідношення між суб'єктами економічних відносин, предметом якого є їхній взаємний вплив з метою забезпечення економічного зростання, а також гарантування та забезпечення економічних конституційних прав і свобод» [9], а під взаємодією влади і підприємницьких структур розуміють «процес спільної діяльності органів публічної влади і представників бізнес-структур, який направлений на розробку, прийняття та реалізацію ефективних рішень щодо розвитку соціально-економічного стану регіону та базується на партнерських засадах і взаємовигідних умовах використання ресурсів як держави, так і бізнесу» [9].

Розвиток територіальної громади неможливий без такої взаємодії. Враховуючи те, що забезпечення соціально-економічного розвитку територіальної громади потребує реалізації комплексу дій щодо реалізації програм та проектів щодо підвищення її конкурентоспроможності, постає об'єктивна необхідність створення найсприятливішого середовища для бізнесу. Формування такого середовища, на думку фахівці, передбачає: «інфраструктуру та послуги якомога вищої якості за якомога нижчу вартість для підприємств, забезпечення значного розвитку існуючого бізнесу, стимулювання створення нових підприємств і залучення інвестицій» [21, С.12]. Водночас, «наявність якісніших послуг та інфраструктури дозволяють підприємствам встановлювати нижчі ціни на продукцію та послуги, що сприяє збільшенню обсягів продажу, створенню робочих місць та податкових надходжень» [21, С.13]. Вказане сприяє зростанню дохідної частини бюджету за рахунок збільшення податкових надходжень за рахунок зростання бізнесу та підвищення рівня зайнятості. Таким чином, взаємодія влади і підприємницьких структур дозволяє забезпечити розвиток інфраструктури, створити привабливе середовище для ведення бізнесу та підвищити якість життя жителів

територіальної громади. Схематично процес такої взаємодії можна представити у формі рис.1.1.

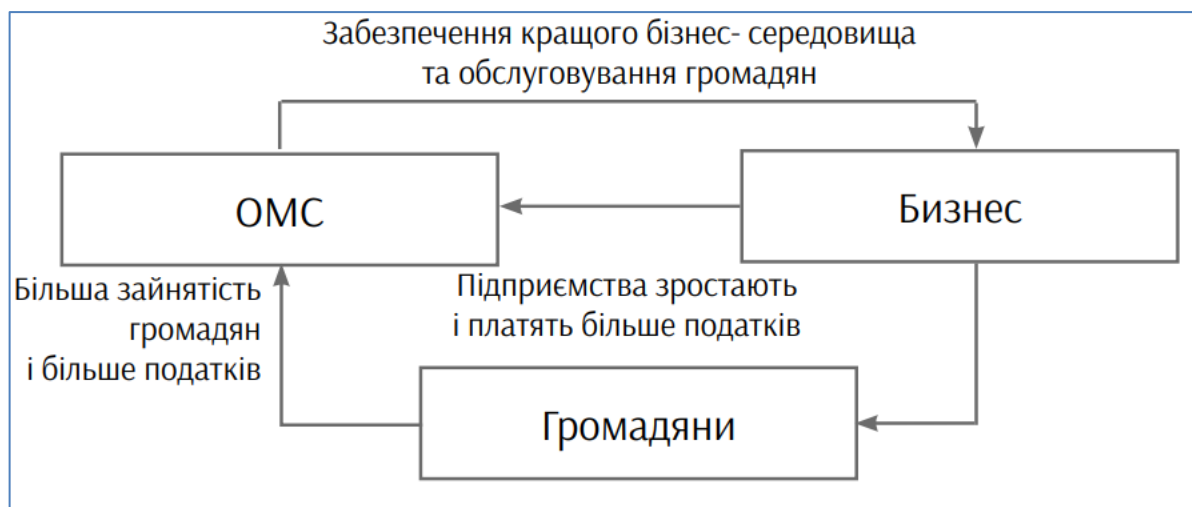

Рис.1.1. Взаємодія влади та підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальної громади

Примітка. [16,С.12].

У рамках такої взаємодії можуть бути досягнуті вигоди економічного та соціального характеру для територіальної громади. Окремі із них формалізуємо у формі таблиці 1.1.

Таблиця 1.1

Вигоди економічного та соціального характеру від взаємодії місцевої влади та підприємницьких структур

№ з/п	Економічна складова	Соціальна складова
1	розвиток інфраструктури території	системне підвищення добробуту та сфери життєдіяльності мешканців територіальних громад органами місцевого самоврядування;
2	сприяння розвитку підприємницької діяльності	підвищення якості послуг, що надаються суб'єктами господарювання;
3	зростання надходжень місцевого бюджету за рахунок розвитку підприємництва як наслідок збільшення робочих місць	поліпшення соціальних умов суб'єктами підприємницької діяльності, розвитку яких сприяють органи місцевого самоврядування.
4	залучення підприємців до участі у соціально-економічному розвитку відповідних регіонів	підвищення соціальних стандартів життя у територіальній громаді

Примітка. Сформовано автором.

Так, зокрема, серед економічних вигод взаємодії можна виокремити:

- 1) розвиток інфраструктури територіальної громади;
- 2) забезпечення сприяння підвищенню ділової активності на території громади;
- 3) збільшення доходів місцевого бюджету;
- 4) участь підприємницьких структур у соціально-економічному розвитку територіальної громади.

Серед соціальних проявів окресленої взаємодії можна виділити:

- по-перше, зростання добробуту жителів територіальних громад;
- по-друге, підвищення якості послуг;
- по-третє, поліпшенні соціальних умов;
- по-четверте, підвищення соціальних стандартів життя.

Для того, щоб територіальній громаді перекислених вигод соціально-економічного розвитку важливо знайти ефективні форми для налагодження та формування взаємодії органів влади з представниками підприємницького сектору. У фаховій літературі описано різні форми взаємодії.

Так, В.Ємельянов до форм взаємодії відносить: «економічне партнерство, правове партнерство та організаційне партнерство» [8]. Трактуювання цих форм зводиться до наступних положень: «економічне партнерство - спільна діяльність владних інституцій та приватних суб'єктів; правовий аспект взаємодії влади і бізнесу передбачає створення сприятливого бізнес-середовища через організацію процесу регулювання підприємницької діяльності з боку держави і підприємців у формі участі представників підприємницького сектору у розробці законодавства, створенні саморегульованих організацій, залучення фахівців органів влади до спільних проектів та консультацій; організаційний аспект взаємодії проявляється у різних формах участі представників однієї із сторін у структурах іншої» [15].

Практичне використання вказаних форм взаємодії потребує відповідного інструментарію реалізації, загальні характеристики якого подано в таблиці 1.2

Таблиця 1.2.

Зміст форм взаємодії органів влади та підприємницьких структур щодо розвитку територіальної громади

№ з/п	Форма взаємодії	Зміст реалізації	Інструментарій реалізації
1	Економічна взаємодія	здійснення спільної підприємницької діяльності державними органами та підприємницькими структурами, спрямованої на отримання неподаткового бюджетного доходу шляхом використання ресурсів підприємницького сектора.	державні унітарні підприємства; державні корпорації; корпорації за державною участю; Державно-приватне партнерство; ринкові взаємовідносини (закупівлі, тендери, інвестиційні контракти).
2	Правова взаємодія	полягає у спільній організації процесу регулювання підприємницької діяльності з боку держави. Для цього підприємницькі структури можуть брати участь в робочих групах з розробки законодавства, створювати саморегульовані організації із залученням фахівців з органів державної влади, а також використовувати інші форми і методи державного впливу на розвиток бізнесу.	державне регулювання підприємницької діяльності; державне регулювання конкуренції; державне регулювання взаємодії державних і підприємницьких структур.
3	Організаційна взаємодія	являє собою різні форми участі представників однієї із сторін у структурних підрозділах іншого боку взаємодії	взаємна участь представників сторін у діяльності інших сторін; державне замовлення, участь представників держави в органах корпоративного управління підприємницької структури, участь представників бізнесу в органах, що впливають на прийняття державних рішень.

Примітка. Складено на основі [8].

В контексті вивчення питань взаємодії органів влади та підприємницьких структур щодо забезпечення розвитку територіальної громади, варто окреслити ознаки, які розкривають зміст такої взаємодії. Результатами аналізу фахової літератури [19-25] дозволяють виокремити такі характерні ознаки взаємодії, як:

- по-перше, наявність активної форми діяльності як суб'єктів, представників державного сектора, так і підприємницького;
- по-друге, побудова відносин між учасниками на засадах співпраці за горизонтальним принципом взаємозв'язків;
- по-третє, наявність чітко визначеного періоду взаємодії, чіткої регламентації етапів та стадій реалізації взаємодії, та наявність взаємного впливу учасників на кінцевий результат співпраці;
- по-четверте, чітка ціле орієнтованість діяльності.

Напрацюваннями теорії та практики публічного управління сформовано моделі можливої взаємодії влади та бізнесу, зокрема: партнерства, патронажу, придушення і примусу, невтручання влади. Змістову характеристику цих моделей взаємодії представимо у табл.1.3.

Таблиця 1.3

Змістова характеристика моделей взаємодії влади і приватного сектору

№ з/п	Моделі взаємодії	Напрямок взаємодії	Інструменти взаємодії
1	Партнерство	Спільна розробка стратегічних документів, концепцій, програм, нормативно-правових актів, державно-приватне партнерство, участь у розробці і реалізації цільових програм, соціальне партнерство	Участь бізнесу в розробці стратегій розвитку територій, в громадських і координаційних радах при органах влади, в угодах про соціально-економічне співробітництво, в реалізації спільних значимих інвестиційних проектів в рамках цільових програм, у реалізації державних контрактів, у включенні інвестиційних пунктів корпорацій розвитку територій в державні програми та ін..
2	Патронаж	Державно-приватне партнерство (ДПП)	Державні контракти, державні гарантії, податкові пільги і преференції, субсидії, відстрочка платежів, пільгові кредити та ін..
3	Придушення і примус	Реалізація регулюючих функцій влади за допомогою інструментів економічного та адміністративного примусу	Адміністративний тиск, реалізація соціально-значущих інвестиційних проектів
4	Невтручання влади	Реалізація контрольно-наглядової функції влади щодо бізнесу	Проведення перевірок, стягнення податків, штрафів та ін..

Примітка. Побудовано на основі [14].

Так, модель «Патронажу» передбачає, що представники влади надають суб'єктам підприємницької діяльності підтримку чи послуги а натомість отримують певну вигоду чи користь. Така модель співпраці є доволі недосконалою, оскільки, така співпраця може зумовити появу корупційних проявів та несправедливого розподілу ресурсів. Також побудова взаємовідносин на патронажних засадах може формувати передумови для отримання підприємцям певних преференцій та лобіювання своїх інтересів на законодавчому рівні. Представники бізнесу можуть отримувати патронат для перемоги на тендерах держзамовлень та уникнення перевірок діяльності.

У моделі «Придушення та примусу» влада може використовувати свій вплив для: «контролю та обмеження бізнесу, зокрема втручається в його розвиток і діяльність, а бізнес намагається коригувати цей вплив і відстоювати свої інтереси, особливо коли цей вплив обмежує його свободу і можливості» [36].

Іншою є модель «Невтручання влади», в рамках якої влада дає змогу підприємницькому сектору функціонувати без значного втручання. З боку влади інтерес та зацікавленість можна звести до фіскальної дисципліни та відслідкування дотриманням законів, тоді як інтерес бізнесу полягає мінімізації втручання державного впливу для досягнення ефективності й скорочення витрат.

У практиці публічного управління на сьогодні широко використовується модель державно-приватного партнерства. Ця модель «дозволяє забезпечити ефективне управління державною власністю, включаючи нерухомість, земельні ділянки, інфраструктуру тощо, які можуть бути об'єктом взаємодії. Вона передбачає об'єднання ресурсів і потенціалу держави, громади і приватного сектору для спільної реалізації проектів з метою стимулювання соціально-економічного розвитку територій» [27].

Узагальнюючи результати проведених теоретичних досліджень, механізм взаємодії органів влади із суб'єктами підприємництва щодо розвитку територіальної громади можна зобразити наступним чином (рис.1.2).

Рис.1.2. Механізм взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади

Примітка. Сформовано автором

Таким чином, механізм взаємодії органів місцевої влади із суб'єктами підприємницької діяльності охоплює суб'єкти, цілі та інструментарій реалізації.

При цьому взаємодія базується на паритетних засадах та має довгостроковий характер.

1.2. Законодавчо-нормативне забезпечення взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади

Забезпечення ефективної взаємодії органів влади і підприємницьких структур потребує відповідного законодавчо - нормативно забезпечення.

Враховуючи сучасну доктрину розвитку адміністративно-територіальних одиниць та їх об'єднань, а саме – концепцію сталого розвитку, опираючись на положення національної доповіді «Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів» [42], можна виокремити ключових суб'єктів забезпечення сталого розвитку, якими виступають:

- по-перше, «органи влади різного рівня;
- по-друге, бізнес-структури (сфера господарської діяльності й економічного розвитку);
- по-третє, громадянське суспільство;
- по-четверте, людина» [19, с. 138].

Суть такого підходу полягає в тому, що взаємодія органів влади і бізнес-структур за підтримки громадянського суспільства спрямована на забезпечення добробуту людей, що проживають на території відповідної громади, регіону чи країни.

Національною економічною стратегією на період до 2030 року, визначено «відновлення макроекономічної стабільності, забезпечення стійкого зростання економіки екологічно невиснажливим способом, створення сприятливих умов для ведення господарської діяльності й прозорості податкової системи» [36]. При цьому, базовими інструментами досягнення вказаного розглядається взаємодія влади та бізнесу.

Передумови щодо взаємодії місцевої влади і бізнесу у вирішенні питань соціально-економічного розвитку територіальних громад закладено і в законодавчих актах з питань місцевого самоврядування.

Зокрема у Європейській хартії місцевого самоврядування (1985 р.), яка ратифікована Україною і є одним із базових нормативно-правових актів, який містить систему принципів, засад і пропозицій рекомендаційного характеру щодо реалізації права на місцеве самоврядування. В цьому документі прописано право громад на співпрацю як на внутрішньому (міжмуніципальному), так і на міжнародному рівнях. Закон України «Про місцеве самоврядування в Україні», що базується на принципах Європейської хартії місцевого самоврядування в основу розвитку територіальних громад закладає підхід, побудований на засадах централізації. Питання взаємодії органів місцевого самоврядування із підприємствами, установами та організаціями регламентуються статтею 17 цього закону, у якій вказано, що «відносини органів місцевого самоврядування з підприємствами, установами та організаціями, що не перебувають у комунальній власності відповідних територіальних громад, будуються на договірній і податковій основі та на засадах підконтрольності у межах повноважень, наданих органам місцевого самоврядування законом» [2]. Інший аспект взаємодії полягає в тому, що «з питань, віднесених до відання органів місцевого самоврядування, на їх вимогу підприємства, установи та організації надають відповідну інформацію, а органи місцевого самоврядування можуть виступати з ініціативою щодо здійснення заходів державного нагляду (контролю) на підприємствах, в установах та організаціях, що не перебувають у комунальній власності, а також стосовно фізичних осіб - підприємців, які використовують працю найманих працівників, шляхом подання посадовими особами органів місцевого самоврядування відповідного звернення з питань здійснення делегованих їм повноважень органів виконавчої влади» [2].

В рамках аналізу законодавчо-нормативні акти з питань взаємодії органів влади з підприємницькими структурами в Україні у межах моделі, яка

базується на засадах державно-приватного партнерства, розглянемо основні із них. Так, до таких законодавчих актів належать: Господарський кодекс України, Цивільний кодекс України, Закон України «Про державно-приватне партнерство» [17] (рис.1.3).

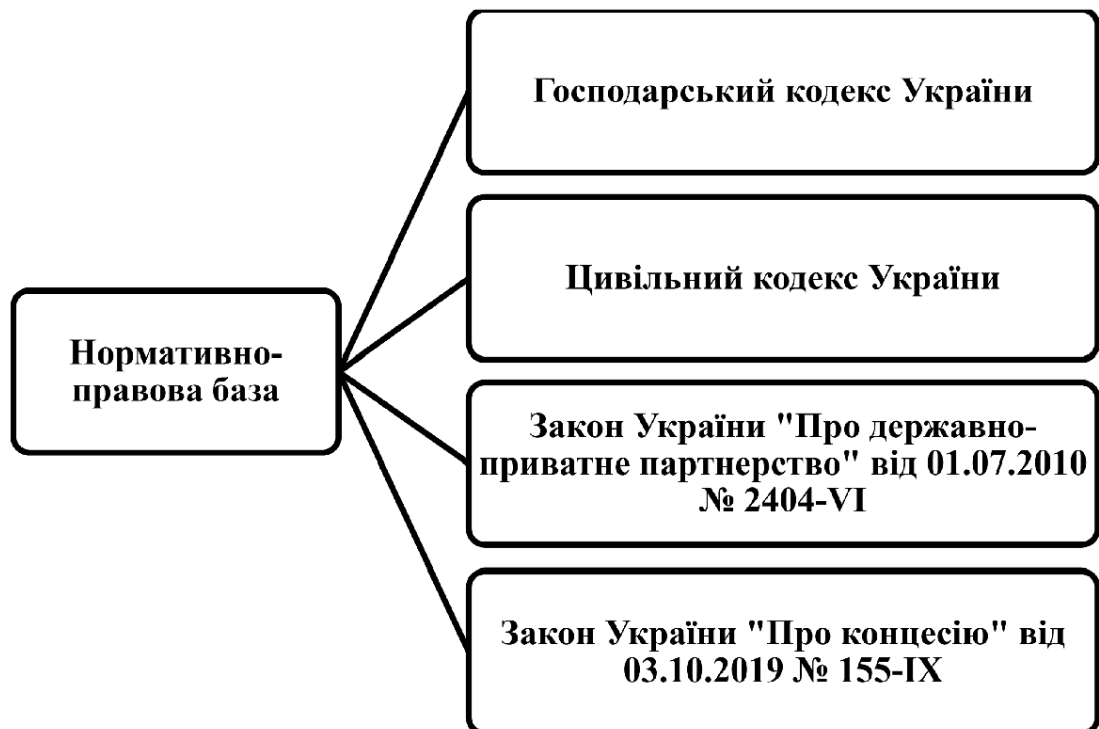

Рис.1.3. Основні законодавчо-правові акти з питань взаємодії органів влади з підприємницькими структурами з питань розвитку територіальної громади

Примітка. Побудовано автором.

Як вже зазначалось вище, взаємодія влади з підприємницькими структурами в Україні базується на засадах державно-приватного партнерства. Зміст сутності останнього у Законі України «Про державно-приватне партнерство» трактується «як співробітництво між державою, територіальними громадами в особі відповідних державних органів та органів місцевого самоврядування (державними партнерами) та юридичними особами, крім державних і комунальних підприємств, або фізичними особами – підприємцями

(приватними партнерами), що здійснюється на основі договору в законодавчо встановленому порядку» [17].

Таким чином, у змісту розглянутої дефініції закладено співпрацю для реалізації спільних проєктів. Метою співпраці влади і підприємницьких структур є реалізація суспільно корисної місії, що реалізується під контролем й фінансово-економічною відповідальністю держави на паритетних умовах.

У статті 5 Закону України «Про державно-приватне партнерство» визначені такі форми здійснення державно-приватного партнерства, як: «концесія, управління майном (виключно за умови передбачення у договорі, укладеному в рамках державно-приватного партнерства, інвестиційних зобов'язань приватного партнера); спільна діяльність; та інші» [17]. Також у цій статті закону вказано, що «договір, укладений у рамках державно-приватного партнерства, може містити елементи різних договорів (змішаний договір), умови яких визначаються відповідно до цивільного законодавства України» [17].

Залежно від вирішуваних питань та сфери економічної діяльності взаємодія влади і підприємницьких структур щодо вирішення соціально-економічних завдань розвитку територіальних громад можуть спостерігатись різні прояви такої взаємодії, саме:

- по-перше, модель оператора, для якої характерним є чіткий розподіл відповідальності між суб'єктами взаємодії. За таких умов фінансові питання вирішують представники підприємницьких структур, влада виконує зі свого боку функцію контролю;

- по-друге, модель кооперації, що передбачає реалізацію партнерської взаємодії шляхом створення спільних підприємств державного і підприємницького сектора, а фінансування може бути державним або приватним;

- по-третє, модель концесії, що доцільно в основному у сферах із тривалим терміном реалізації проєктів, а фінансування здійснюється державною або підприємницькими структурами;

- по-четверте, модель договірна, що реалізується в рамках інвестиційних проектів, які фінансуються приватним сектором;

- по-п'яте, модель лізингу, яку можуть використовуватись місцеві органи влади та приватні структури, а фінансування в рамках таких проектів також може бути як державне, так і приватне.

До законодавчо-нормативних актів, які регламентують окремі конкретні аспекти взаємодії органів влади та підприємницьких структур в рамках укладення окремих договорів державно-приватного партнерства можна віднести наступні: Закон України «Про угоди про розподіл продукції» [13]; Закон України «Про концесію» [34]; Закон України «Про оренду землі» [33]; Закон України «Про концесії на будівництво та експлуатацію автомобільних доріг» [31]; Закон України «Про особливості передачі в оренду чи концесію об'єктів централізованого водо-, теплопостачання і водовідведення, що перебувають у комунальній власності» [37]; Закон України «Про оренду державного та комунального майна» [35]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку проведення розрахунку плати за експлуатаційну готовність автомобільної дороги, побудованої на умовах концесії» [39]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Методики розрахунку концесійних платежів» [38]; Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку об'єктів права державної власності у концесію» [34] та інші.

Розглянемо детальніше законодавчі норми щодо застосування окремих інструментів взаємодії влади і приватних структур, які є найбільш поширеними у практиці забезпечення нового рівня місцевого розвитку.

Так, в межах взаємодії місцевої влади із підприємницькими структурами поширеними є орендні відносини. Зміст оренди можна звести до «речового права на майно, відповідно до якого орендодавець передає або зобов'язується передати орендарю майно у користування за плату на певний строк» [31], Метою таких відносин може бути забезпечення прискорення економічного зростання, зростання обсягів залучення інвестицій, сприяння посиленню

фінансової спроможності територіальної громади. Орендарями можуть бути представники бізнесу, які на підставі договору оренди беруть майно у користування майно завизначену плату та на чітко визначений термін, а орендодавцем – місцева влада, яка передає у користування комунальне майно за плату.

Також співпраця влади і підприємницьких структур може базуватись на підставі договору концесії. В Законі України «Про концесію» її сутність визначено як «форму здійснення державно-приватного партнерства, що передбачає надання концесієдавцем концесіонеру права на створення та/або будівництво (нове будівництво, реконструкцію, реставрацію, капітальний ремонт та технічне переоснащення), та/або управління (користування, експлуатацію, технічне обслуговування) об'єктом концесії, та/або надання суспільно значущих послуг у порядку та на умовах, визначених концесійним договором, а також передбачає передачу концесіонеру переважної частини операційного ризику, що охоплює ризик попиту та/або ризик пропозиції» [34]. У законодавстві прописано правові, фінансові та організаційні аспекти реалізації проектів на умовах концесії. Метою таких проектів є модернізація інфраструктури територіальної громади і підвищення якості послуг, що надаються населенню територіальної громади.

У випадку припинення договору концесії з ініціативи чи вини державного партнера інвестору відшкодовуються інвестиції та збитки. Певні гарантії договором оренди передбачено і органам влади, а саме при порушенні приватним партнером умов договору концесієдавець має право знайти нового партнера для тих проектів, для яких уже було залучене фінансування.

В чинному законодавстві наявні різні важелі та інструменти взаємодії, тому числі і на засадах співробітництва територіальних громад із підприємницькими структурами щодо вирішення питань соціально-економічного розвитку територіальних громад. Практичне втілення законодавчих норм може значно розширити функціональність громад, які можуть взаємодіяти безпосередньо із суб'єктами підприємницької діяльності,

реалізувати можливості міжмуніципального співробітництва, приймати участь у виконанні міжнародних проектах.

Так, на сьогодні у законодавстві прописано, що органи місцевого самоврядування можуть надавати в рамках взаємодії із суб'єктами підприємництва фінансову підтримку останнім, який працюють на її території. Основним законом, що регламентує питання такої підтримки є Закон України “Про розвиток та державну підтримку малого і середнього підприємництва в Україні” [32]. Нормами закону прописано, що «органи місцевого самоврядування мають право надавати фінансову підтримку бізнесу за рахунок коштів місцевого бюджету (ст. 5, ст. 15, ст. 16) і мають право самостійно визначати види фінансової підтримки крім тих, які заборонені законодавством» [32]. Цим законодавчим актом також передбачено, що «фінансова підтримка бізнесу може надаватися, якщо вона передбачена відповідною місцевою програмою, якою визначено механізм надання цієї підтримки» [32]. Основні інструменти фінансової підтримки, які може застосовувати місцева влада в рамках взаємодії із підприємницьким сектором, що передбачено законодавством, узагальнено у формі таблиці 1.4.

Таблиця 1.4

**Інструменти фінансової підтримки бізнесу органами місцевого
самоврядування**

№ з/п	Інструмент підтримки	Характеристика
1.	Грант	Цей інструмент передбачає надання бізнесу на конкурсних умовах безповоротної фінансової допомоги на реалізацію бізнес-проєкту. В цьому випадку бізнес спершу отримує кошти, а тоді реалізовує проєкт і звітує.
2.	Ваучер	Цей інструмент передбачає відшкодування бізнесу повної або частини вартості витрачених коштів на реалізацію бізнес-проєкту. Тобто бізнес, який переміг в конкурсі, спершу реалізовує проєкт і звітує, а вже після цього йому може бути повернена частина витрачених коштів.
3.	Відшкодування відсотків за кредитами	Суть цього інструменту полягає у відшкодуванні банку частини відсотків за кредитом, який бізнес отримує на реалізацію бізнес-проєкту.
4.	Поворотна фінансова допомога	Цей інструмент передбачає надання бізнесу фінансової підтримки на реалізацію бізнес-проєкту, яку бізнес впродовж певного періоду повертає частинами.
5.	Відшкодування відсотків за кредитами для учасників державної програми “Доступні кредити 5-7-9%”	Суть цього інструменту полягає в тому, що ОМС відшкодовує банку частину відсотків за кредитом бізнесу, яка не покривається державною програмою “Доступні кредити 5-7-9%”.
6.	Співфінансування бізнес-планів учасників державної грантової програми “єРобота”	Цей інструмент передбачає надання бізнесу співфінансування на реалізацію бізнес-плану, який переміг в конкурсі державної грантової програми “єРобота”.

Примітка. Наведено за [23-28].

Підсумовуючи висвітлене, зазначимо, що чинними законодавчими нормами регламентується використання різних форм та інструментів взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальних громад.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УЧАСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ ТА МЕХАНІЗМУ ЇЇ ВЗАЄМОДІЇ З ОРГАНАМИ ВЛАДИ

2.1. Аналіз участі підприємницьких структур у розвитку територіальної громади

В умовах війни важливу роль у розвитку територіальних громад відіграють підприємницькі структури, оскільки саме вони сприяють забезпеченню економічної активності, створенню робочих місць та фінансовій стабільності громад. Так, суб'єкти локального бізнесу виступають джерелом зайнятості в умовах втрати роботи через руйнування інфраструктури та активів підприємств. Також підприємницькі структури сплачують податки до місцевих бюджетів, що критично важливо для фінансування соціальних потреб, відновлення зруйнованих об'єктів та підтримки добробуту населення територіальної громади.

Важливою місією бізнесу під час війни є також підтримка обороноздатності країни, що реалізується через активну участь у виробництві необхідного обладнання, амуніції, логістичних послуг для армії, організації гуманітарної допомоги та долученні до благодійних ініціатив, спрямованих на фінансову допомогу військовим і волонтерським організаціям.

Роль підприємницьких структур у розвитку територіальної громади можна розглядати і крізь призму підтримки соціальної згуртованості, що проявляється у допомозі громадам долати труднощі через працевлаштування внутрішньо переміщених осіб, надання допомоги постраждалим внаслідок військових дій та реалізацію програм соціальної інтеграції. В умовах сьогодення підприємницькі структури виступають як економічним рушієм, так і важливим соціальним партнером, який сприяє підвищенню якості життя в територіальній громаді.

Крім того, підприємництво сприяє довгостроковій стійкості громад за рахунок створення нових та диверсифікації існуючих напрямів виробництва й розвитку локальних ринків, що дозволяє зменшити залежність від зовнішніх факторів.

Враховуючи вказане, налагодження ефективної взаємодії та створення сприятливих умов для активізації участі підприємницьких структур до вирішення питань місцевого розвитку є першочерговим завданням органів влади та місцевого самоврядування.

Аналіз участі підприємницьких структур у розвитку територіальної громади проведемо на прикладі територіальних громад Тернопільської області та аналізі механізмів взаємодії підприємницьких структур із Тернопільською обласною радою.

В ході реформування системи місцевого самоврядування та адміністративного устрою на засадах децентралізації в Тернопільській області «сформовано 55 територіальних громад, яких 21 сільська, 18 міських і 16 селищних громад. Громади області об'єднані в три райони — Кременецький, Тернопільський та Чортківський. Станом на 1 січня 2022 року чисельність наявного населення області становила 1021,7 тис. осіб» [1].

Організацію взаємодії органів місцевої влади із підприємницькими структурами відповідно до чинних законодавчих норм можна розглядати у двох аспектах:

- по-перше, форми співпраці із підприємствами, установами і організаціями, що перебувають у комунальній власності територіальної громади;
- по-друге, взаємодія органів влади та суб'єктів економічної діяльності, які не перебувають у комунальній власності громади (табл.2.1).

Напрями взаємодії органу місцевого самоврядування із підприємницькими структурами

№ з/п	Напрями взаємодії	
	підприємствами, установами і організаціями, що перебувають у комунальній власності територіальної громади	підприємствами, установами і організаціями, які не перебувають у комунальній власності громади
1	утворюють, реорганізують та ліквідують комунальні підприємства, установи, організації громади в інтересах територіальної громади у порядку, визначеному чинним законодавством;	надання пільг по місцевих податках та зборах категоріям підприємств, установ, організацій, діяльність яких має важливе значення для соціально-економічного і культурного розвитку громади, її населених пунктів;
2	призначають та звільняють з посади їхніх керівників, визначають цілі, функції, організаційні форми і порядок діяльності та затверджують Статуту створюваних ними підприємств, установ і організацій;	надання згоди на зміну функціонального призначення об'єктів соціальної сфери, якими управляють ці підприємства, установи і організації;
3	встановлюють економічно обґрунтовані ціни та тарифи на продукцію і послуги комунальних підприємств, визначають порядок використання прибутку і доходів підприємств, установ і організацій, встановлюють для них розмір частки прибутку, що підлягає зарахуванню до місцевого бюджету;	встановлення, відповідно до чинного законодавства, норм та правил ведення ними господарської діяльності з питань, що стосуються екологічної безпеки та соціально-економічного і культурного розвитку громади;
4	приймають, у визначених законодавством межах, рішення про відчуження об'єктів комунальної власності, передачу їх в оренду чи концесію, а також рішення щодо переліку об'єктів комунальної власності, які не підлягають приватизації, передачу іншим органам окремих повноважень щодо управління майном; контролюють ефективність і законність використання майна комунальних підприємств, установ і організацій	розміщення замовлень на проведення робіт і надання послуг по благоустрою території громади, її населених пунктів, обслуговування населення, будівництва та ремонту комунального житла, нежитлових будівель, що знаходяться у комунальній власності громади, виробництва продукції та виконання інших робіт за рахунок бюджетних коштів територіальної громади або залучених коштів підприємств, установ та організацій;
5	приймають рішення про спільне з іншими територіальними громадами використання об'єктів комунальної власності для задоволення спільних потреб у порядку співробітництва територіальних громад та про створення підприємствами комунальної власності спільних підприємств, у тому числі з іноземними інвестиціями;	надання відповідно до законодавства згоди на розміщення на території громади нових об'єктів, у тому числі місць чи об'єктів для розміщення відходів, сфера екологічного впливу діяльності яких згідно з чинними нормативами включає територію громади або її частину

Примітка. Побудовано на основі [12-17].

Аналізуючи окреслені напрями взаємодії (див.рис.2.1) зазначимо, що взаємодія органів місцевої влади із підприємницькими структурами, які не перебувають у комунальній власності територіальної громади ґрунтується, в основному, на договірних та фіскальних засадах.

Так, у 2023 році в області укладено 292 договори оренди державного майна, що дозволило отримати надходження до бюджету у розмірі 7,08 млн.грн.

Інформація щодо договорів оренди та виконання регіональними відділеннями Фонду завдання з надходження плати за оренду державного майна до Державного бюджету України у 2023 році

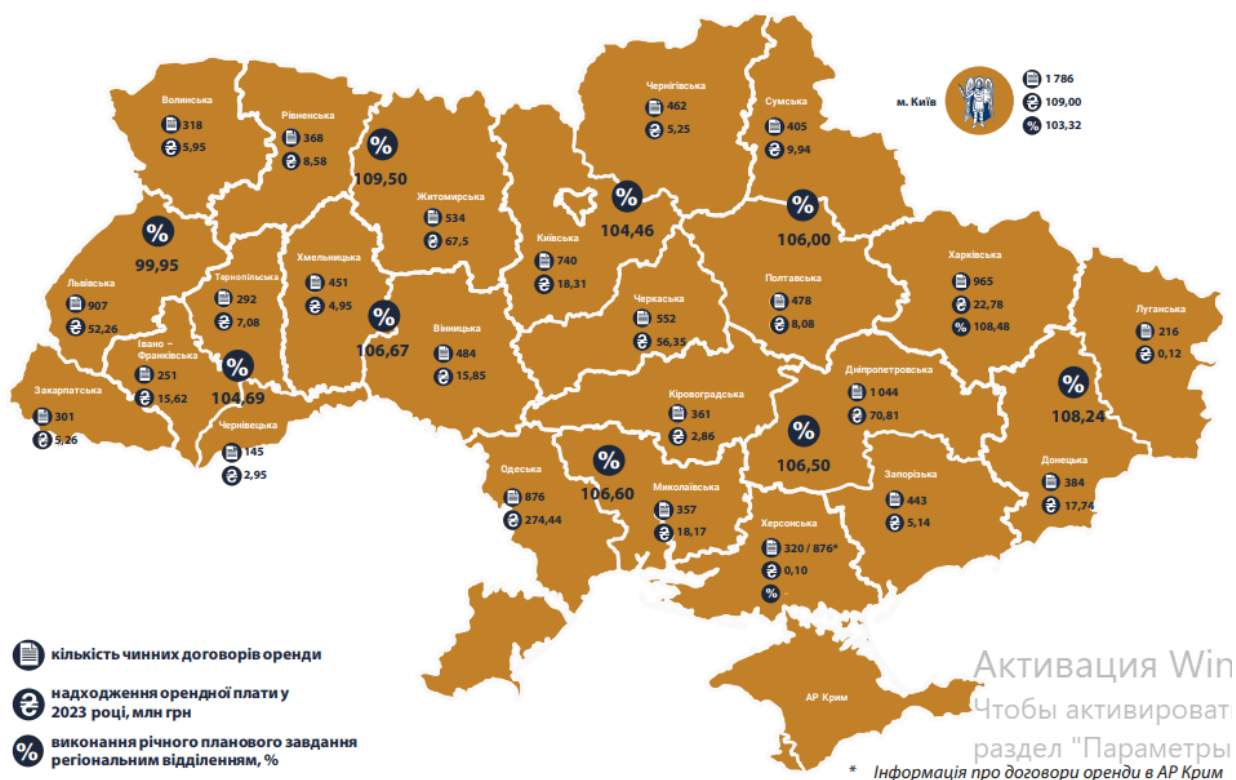

Рис.2.1. Інформація про договори оренди надходження плати за оренду державного майна у 2023 році

Примітка. Наведено за [40].

Щодо аналізу фіскальних засад участі підприємницьких структур у розвитку територіальних громад, зазначимо, що «станом на 1 червня 2024 рокуна обліку в Головному управлінні Міндоходів у Тернопільській області перебувало 72 265 основних платників податків, з них майже 20 тисяч юридичних осіб та понад 52 тисячі фізичних осіб – підприємців, серед яких 2690 платників ПДВ, з них 2268 юридичні особи та 422 – фізичні особи – підприємці» [43]. Водночас, з початку року «на податковий облік взято 1636

платників податків, з них 344 юридичних осіб та 1292 фізичних осіб – підприємців, ліквідовано 192 юридичні особи та 1325 фізичних осіб. Враховуючи аграрну спеціалізацію області зазначимо, що у 2023 році на її території зареєстровано 16 малих фермерських господарств, 122 сільськогосподарських кооперативів, із яких 109 діючих, якими створено до 210 постійних робочих місць та близько 2000 сезонних [14].

Аналіз статистичних даних свічить про те, що за підсумками дев'яти місяців 2023 року «обсяг доходів місцевих бюджетів (без урахування міжбюджетних трансфертів) становив 7262 млн гривень, що склало 86,2% від уточненого річного плану. Порівняно з аналогічним періодом 2022 року доходи зросли на 1816,8 млн гривень, або на 33,4%» [26].

До загального фонду місцевих бюджетів за цей період «надійшло 6646 млн гривень власних доходів, що становить 111,2% від плану січня-вересня та на 1473,4 млн гривень (28,5%) більше, ніж у 2022 році. Виконання уточненого річного плану склало 82,1%. При цьому, перевиконання плану зафіксовано у 58 місцевих бюджетах (98,3%), а сукупний обсяг перевиконання становить 668,1 млн гривень» [27].

Аналізуючи участь підприємницьких структур у розвитку територіальних громад можна виокремити такі основні бюджетоутворюючі податки, що забезпечили такі надходження до місцевих бюджетів:

- по-перше, податок та збір на доходи фізичних осіб – 4705,3 млн гривень (111,4% до плану січня-вересня), що на 941,6 млн гривень (25%) більше, ніж за аналогічний період 2022 року. Цей податок становить більше 70 % загального обсягу місцевих доходів;

- по-друге, єдиний податок надійшов до місцевих бюджетів в обсязі 671,6 млн гривень (103,9%), що перевищує минулорічний показник на 35,8 млн гривень (5,6%);

- по-третє, податок на майно склав 660,5 млн гривень (в тому числі надходження від плати за землю склали 428,9 млн гривень), що на 278 млн

гривень більше, ніж у 2022 році. Зокрема, (116,5%), що на 285,6 млн гривень (50,2%) більше, ніж торік;

- по-третє, акцизний податок сплачено до місцевих бюджетів в обсязі 354,5 млн гривень (106,7%), що у 2,1 рази перевищує показники січня-вересня 2022 року (+185,6 млн гривень).

Таким чином, серед найбільших бюджетоутворюючих податків територіальних громад Тернопільської області варто виокремити ПДФО, єдиний податок, податок на майно та акцизний податок (рис.2.2).

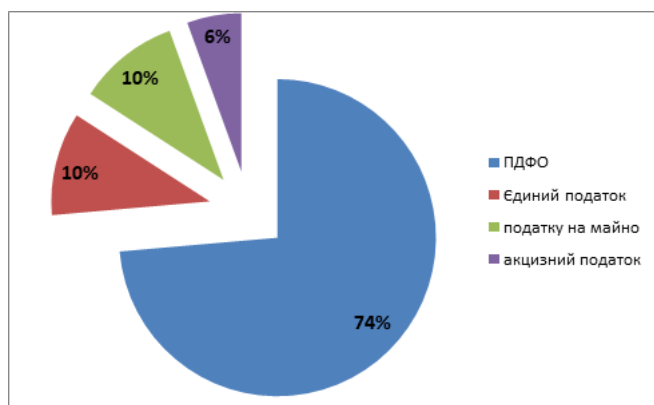

Рис.2.2. Структура податкових надходжень до територіальних громад Тернопільської області

Примітка. Побудовано на основі даних [5].

Зазначимо, що «за 9 міс.2023р. підприємницькими структурами Тернопільщини, що перебувають на спрощеній системі оподаткування, сплачено до місцевих бюджетів відповідних територіальних громад області 1 млрд 150,5 млн грн єдиного податку, що на 38% від значення аналогічного показника минулого року. Зауважимо, що у цій сумі 861,3 млн грн єдиного податку, сплаченого приватними підприємцями області» [5]. Значення цього показника на 282,3 млн грн або ж на 49% більше, ніж за відповідний період 2023 року. Водночас, юридичними особами третьої та четвертої груп перераховано за досліджуваний період 289,2 млн грн єдиного податку, а це на 34,9 млн грн більше, ніж за 10 місяців минулого року.

Важливо акцентувати увагу на тому, що єдиний податок – це платіж, який спрямовується в повному обсязі до місцевих бюджетів територіальних громад, які можуть його використовувати з метою розвитку власної інфраструктури.

Водночас, до «спеціального фонду місцевих бюджетів надійшло 616 млн гривень, що становить 184,5% уточненого річного плану. Це у 2,3 рази більше, ніж за аналогічний період 2022 року (+343,4 млн гривень)» [5].

Значною мірою ділова активність підприємницьких структур та сплата ними податків впливає на фінансову спроможність територіальних громад. Так, наприклад, оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2023 року на основі методологічного підходу «розробленого та презентованого у рамках реалізації Програми «ULEAD з Європою», що передбачає оцінювання спроможності територіальних громад на підставі абсолютних та відносних показників з визначенням індивідуальних та граничних значень індикаторів на підставі алгоритму розрахунку інтегрального показника фінансової спроможності територіальної громади» [37].

Фінансову спроможність територіальних громад оцінено за підсумками звітних даних 2023 року, на основі 11 показників, методологія розрахунку яких базується на інформаційних даних про чисельність населення та показників, що характеризують виконання бюджету кожної громади. Методологічно, оцінювання фінансової спроможності громади охоплює комплекс заходів щодо «розрахунку значень кожного з 11 показників у розрізі громад, ранжування кожного показника від найвищого значення до найнижчого, розподілу відповідних показників на 4 квартилі та власне оцінка фінансового стану громад, що може бути оцінені як: високий, оптимальний, задовільний, низький, критичний» [5].

Так, результати оцінювання дозволяють констатувати, що 18,2% територіальних громад Тернопільської області маю високий рівень фінансової спроможності. До таких громад належать: Великогаївська, Тернопільська, Байковецька, Білецька, Чортківська, Білобожницька, Великоберезовицька, Великобірківська, Підгаєцька та Теребовлянська.

Фінансовий стан 21,8% територіальних громад, таких як: Борщівська, Гусятинська, Зборівська, Скориківська, Бережанська, Кременецька, Озернянська, Підгороднянська, Збаразька, Хоростківська, Козівська є оптимальним.

20% територіальних громад Тернопільської області а саме: Купчинська, Підволочиська, Буцацька, Скалатська, Заводська, Шумська, Золотниківська, Микулинецька, Лановецька, Заліщицька, Копичинська мають задовільний фінансовий стан. 27,3% територіальних громад мають низький фінансовий стан. Це такі громади, як: Монастирська, Більче-Золотецька, Васильковецька, Іванівська, Нагірянська, Скала-Подільська, Товстенська, Великодедеркальська, Гримайлівська, Козлівська, Коропецька, Почаївська, Лопушненська, Вишнівецька, Іване-Пустинська. Фінансовий стан у 12,7% громад, таких як: Колиндянська, Мельнице-Подільська, Борсуківська, Нараївська, Золотопотіцька, Залозецька є критичним (рис.2.3).

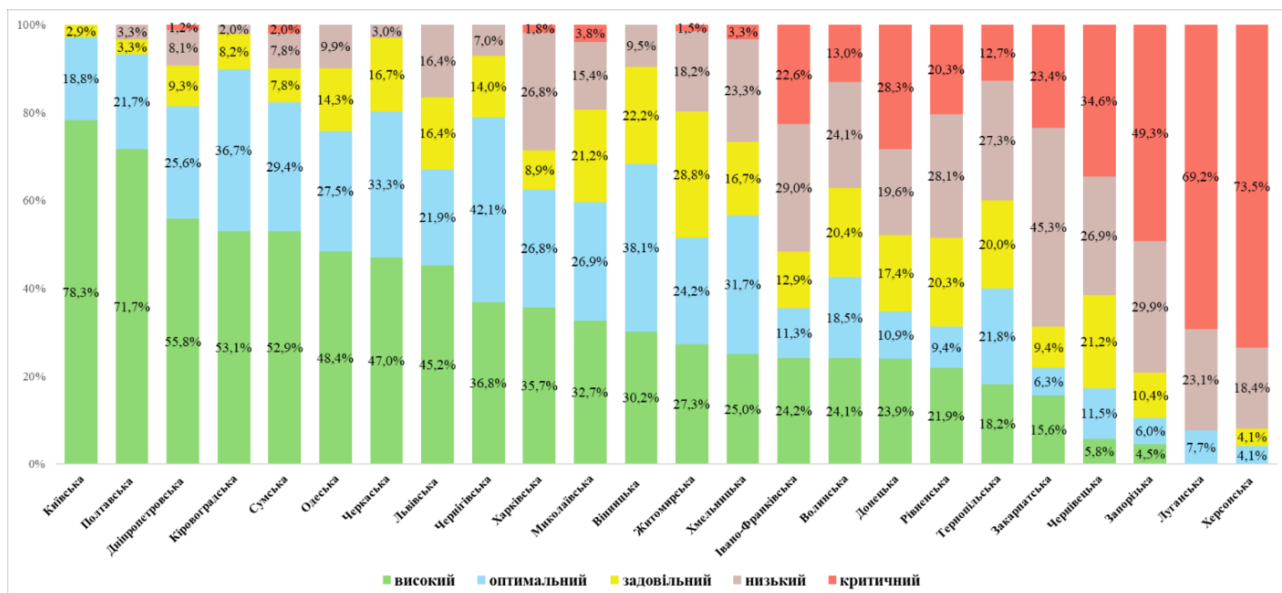

Рис.2.3. Оцінка фінансового стану територіальних громад у 2023р. в регіональному вимірі.

Примітка. Наведено за [5].

Результати проведено аналізу свідчать про необхідність використання різних форм співпраці органів місцевого самоврядування із підприємницьким сектором.

2.2. Оцінка форм взаємодії органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади

Взаємодія органів влади та підприємницьких структур має важливе значення для розвитку територіальних громад. Вона сприяє економічному

зростанню, покращенню інфраструктури та підвищенню якості життя мешканців громади. Така взаємодія може реалізовуватись як в економічному аспекті через створення робочих місць, збільшення податкових надходжень і залучення інвестицій з одного боку, та з іншого – через підтримку бізнесу та формування сприятливого бізнес-середовища, за рахунок спрощення дозвільних процедур, надання податкових пільг для залучення інвесторів, реалізації інфраструктурних проєктів, що створюють умови для зростання підприємництва. Іншим аспектом прояву взаємодії можна розглядати розвиток інфраструктури, через залучення підприємницьких структур до співфінансування інфраструктурних проєктів, зокрема будівництва доріг, мостів чи комунальних мереж, а також створення громадських просторів (парків, дитячих майданчиків) для підвищення якості життя населення. Окрім цього, підприємницькі структури можуть забезпечувати реалізацію програм корпоративної соціальної відповідальності підтримуючи освітні проєкти для соціальні проєкти та екологічні проєкти. Також бізнес структури є рушійною силою технологічного прогресу та цифровізації територіальних громад.

Таким чином, взаємодія між органами влади та підприємницькими структурами є основою для досягнення динамічного розвитку громад. Завдяки взаємній підтримці є можливою реалізація масштабних проєктів, покращувати якість життя та формувати базис для сталого розвитку.

Взаємодія органів влади та підприємницьких структур має важливе значення для розвитку територіальних громад. Вона сприяє економічному зростанню, покращенню інфраструктури та підвищенню якості життя мешканців громади. В рамках вивчення даного питання важливо провести оцінку форм взаємодії органів влади і підприємницьких структур, які використовуються на рівні територіальних громад Тернопільської області.

В цьому плані зазначимо, що територіальні громади, які знаходяться на території Тернопільської області використовують різні форми, механізми та інструменти для налагодження ефективної взаємодії із суб'єктами підприємницького сектору (рис.2.4).

Рис.2.4. Форми взаємодії органів влади та підприємницьких структур, які використовуються територіальними громадами Тернопільської області

Примітка. Побудовано автором.

На сьогодні немає жодного виду підприємницької діяльності, який би безпосередньо чи опосередковано не зазнав втрат від війни. Це проблеми з доступністю безперебійного енергопостачання, забезпечення людськими ресурсами, порушенням логістичних каналів постачання сировини та готової продукції, втрата традиційних ринків збуту, низька купівельна спроможність. Так для часткового вирішення вказаних проблем як на державному, так і на регіональному рівнях органами державної виконавчої влади та місцевого самоврядування реалізується низка заходів, спрямованих на підтримку малого та середнього бізнесу. Окремі з них прописані та реалізуються у рамках «Обласної програми розвитку малого і середнього підприємництва на 2021-2027 роки (із змінами)» [44].

Вагома роль належить інструментам фінансової співпраці влади та підприємницьких структур. Такі інструменти взаємодії передбачають з боку бізнесу підтримку соціально значущих проектів, тоді як влада, зі свого боку, може пропонувати податкові пільги або інші фінансові стимули для заохочення такої діяльності. Така форма взаємодії між владою та бізнесом є ефективним інструментом для підтримки соціально важливих проектів, таких як екологічні

ініціативи чи розвиток культурного середовища. Так, на сьогодні, у Тернопільській області здійснюється фінансово-кредитна підтримка підприємництва та інвестиційних проєктів. Зокрема, в області започаткована система часткового відшкодування відсоткових ставок за банківськими кредитами для підприємницьких структур, завдяки якій «15 суб'єктів підприємницької діяльності отримали реальну можливість реалізувати інвестиційні проєкти на суму близько 32 мільйонів гривень, з яких понад 3 мільйони гривень компенсовано з обласного бюджету» [29].

Понад 2600 пільгових кредитів в обсязі 9,9 мільярдів гривень отримано підприємцями із територіальних громад області у рамках державної ініціативи "Доступні кредити 5-7-9%".

Не менш важливо програмою є "єРобота", яка передбачає мікрогрантову підтримку бізнесу - "Власна справа". В межах реалізації цієї програми «356 осіб отримали грантову допомогу від держави на суму 83 мільйони гривень» [29]. Іншим результуючим показником програми є створення 783 нових робочих місць.

У територіальних громадах Тернопільської області успішно реалізуються 14 проєктів у межах програми «Новий рівень – грант на переробне підприємство» [22]. На їхню реалізацію виділено 70,4 мільйона гривень, і передбачається створення понад 300 нових робочих місць. Окрім цього, за програмою "Розвиток ветеранського бізнесу" три переможці отримують державну підтримку в розмірі 1,7 мільйона гривень для запуску чи розширення власного бізнесу, що дозволить створити 8 робочих місць.

У рамках працевлаштування внутрішньо переміщених осіб 324 місцеві роботодавці отримали компенсацію витрат на оплату праці у розмірі 6,3 мільйона гривень та працевлаштовано 531 особу. Також 26 підприємців регіону стали переможцями грантового конкурсу для бізнесу, організованого Міжнародною організацією з питань міграції.

Крім цього, в області успішно реалізується співпраця з німецькими партнерами в межах програми GIZ «Fit for Partnership with Germany» [47].

Учасники програми – 17 підприємців – мали змогу підвищувати професійні компетенції на підприємствах у Німеччині.

Вказане свідчить про активну співпрацю влади і бізнесу у фінансовому аспекті.

Іншою формою взаємодії влади та підприємницьких структур в питаннях забезпечення місцевого розвитку доцільно розглянути консультаційну та інформаційну підтримку підприємців щодо наявних ресурсів, інфраструктури або програм фінансування, а також консультування юридичного характеру.

Так, щодо вказаного зазначимо, що на території регіону діє «Тернопільський регіональний центр підтримки підприємництва» [41], а також мережа консультаційних пунктів для бізнесу, розташованих у територіальних громадах області. Вказані інституції надають безкоштовну інформаційно-консультативну підтримку суб'єктам малого та середнього бізнесу, а також людям, які планують розпочати власну справу. Центр надає 60 видів послуг, а консультації охоплюють коло питань щодо створення, ведення та розвитку бізнесу. На рівні окремих територіальних громад області створено коворкінг центри, зокрема в «Тернопільській, Байковецькій, Великогаївській, Заводській, Збаразькій, Терехівській, Лановецькій та Копичинецькій територіальних громадах» [45].

Аналізуючи результати співпраці влади та підприємницьких структур в частині консультаційно-інформаційної взаємодії. Зазначимо, що у динаміці 2021-2023 років Тернопільський регіональний центр підтримки підприємництва та мережа консультаційних пунктів для бізнесу надали понад 8300 інформаційно-консультативних послуг як діючим, так і майбутнім підприємцям області. Особлива увага приділялася підтримці бізнесу, що перемістився із зони бойових дій. Було організовано та проведено 63 інформаційно-навчальні заходи, які охопили понад 2200 учасників.

Власне партнерська мережа центру включає 29 установ, серед яких органи влади, банки, громадські бізнес-асоціації, а також різноманітні програми

й проєкти. Вони забезпечують спеціалізовану підтримку, навчання та стажування для місцевого бізнесу.

Для підвищення конкурентоспроможності підприємців у регіоні проводяться навчальні заходи з актуальних питань розвитку бізнесу. Так, «презентовано діючі програми підтримки агропромислового сектору, такі як здешевлення кредитів, підтримка тваринництва, садівництва та відшкодування вартості сільськогосподарської техніки. Зокрема, у рамках бізнес-майстерні «фактивна співпраця з Німеччиною: секрети успіху» двоє місцевих підприємців успішно пройшли відбір для участі у бізнес-сесіях у Німеччині у 2022 році» [45].

В рамках досліджуваної форми взаємодії органів влади та представників підприємницького сектору організовано інформаційні заходи щодо приватизації та оренди державного майна на території області. «Разом із представниками Регіонального відділення Фонду державного майна України проведено сім виїзних зустрічей із громадами та бізнесом у Кременецькому, Тернопільському та Чортківському районах» [45].

Крім того, відбувся конкурс «Кращий інформаційно-консультативний пункт для бізнесу в територіальній громаді області» [24]. Переможцями стали консультаційні пункти Лановецької, Бережанської, Збаразької, Великогаївської, Байковецької та Козлівської громад, які були відзначені нагородами.

Через проведення різних івентів налагоджується комунікація між владою і бізнесом. Такими комунікаційними івентами є організація форумів, конференцій, тренінгів, які слугують комунікаційними платформами для обговорення спільних ідей і формування довіри. Такі заходи інформаційно-навчального характеру систематично проводяться в області, зокрема протягом 2021-2023рр. організовано низку таких заходів, як [28]:

- 1) онлайн-семінар про участь у грантових програмах підтримки бізнесу від Міжнародної організації з міграції;
- 2) форум на тему «Інтеграція внутрішньо переміщених осіб на Тернопільщині: дієві інструменти та роль Ради ВПО» [18];

- 3) онлайн-семінар з практичних аспектів впровадження нової програми міні-грантів у рамках проєкту «EU4Business: Відновлення, конкурентоспроможність та інтернаціоналізація МСП в Україні» [17];
- 4) онлайн-семінар "Можливості для бізнесу та державні програми. Досвід Тернопільської області в частині підтримки бізнесу";
- 5) онлайн-семінар щодо грантових програм у рамках проєкту "єРобота";
- 6) онлайн-семінар, присвячений відновленню відповідальності за порушення Закону України «Про застосування реєстраторів розрахункових операцій у сфері торгівлі, громадського харчування та послуг» [30].

У територіальних громадах області є практика відзначення Дня підприємця. Так, 1 вересня 2023 року відбулися урочистості з нагоди Дня підприємця, а саме відповідно до «Розпорядження начальника обласної військової адміністрації №447/01.02-01 від 18 серпня 2023 року (Про затвердження календарного плану заходів щодо проведення днів підприємництва в Тернопільській області у 2023 році)» [42] та «Розпорядження начальника обласної військової адміністрації №139-з від 29 серпня 2023 року (Про нагородження грамотою облдержадміністрації з нагоди Дня підприємця)» [43]. У рамках цих заходів 54 суб'єкти господарювання області були відзначені грамотами начальника обласної військової адміністрації.

У зв'язку з введенням воєнного стану в Україні згідно з «Указом Президента України від 24 лютого 2022 року №64 (із внесеними змінами)» [46], в області здійснюються заходи щодо виконання «Плану невідкладних дій з переміщення за потреби виробничих потужностей підприємств із зон бойових дій або потенційної загрози бойових дій до безпечних територій, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України №246-р від 25 березня 2022 року» [43].

Як результат, у період війни в область перереєструвалися понад 200 суб'єктів господарювання з регіонів, де тривають бойові дії. Серед них 60 підприємств було переміщено в межах Урядової програми релокації.

Іншою формою взаємодії органів влади, місцевого самоврядування та підприємницьких структур, що використовує територіальними громадами Тернопільської області є інституційна підтримка, зокрема створення бізнес-інкубаторів чи індустриальних парків, що є ефективним способом як забезпечення розвитку підприємництва, так і підвищувати конкурентоспроможність територіальної громади. У Тернопільській області активно розвивається мережа індустриальних парків. Станом на 16 вересня 2024 року в регіоні офіційно зареєстровано чотири індустриальні парки (табл.2.2).

Таблиця 2.2

Індустриальні парки Тернопільської області

№ з/п	Назва індустриального парку	Площа	Підстава ключення	Керуюча компанія
1.	Індустриальний парк "Тернопіль"	15 га	Включено до Реєстру індустриальних парків України наказом Мінекономрозвитку №1318 від 19.09.2018 року.	КП «Підприємство матеріально-технічного забезпечення» Тернопільської міської ради.
2.	"Chortkiv-West"	87,68 га	Включено до Реєстру наказом Мінекономрозвитку №152 від 03.10.2019 року.	КП «Агенція місцевого економічного розвитку» Чортківської міської ради.
3.	"Західноукраїнський промисловий ХАБ"	10,65 га	Включено до Реєстру розпорядженням Кабміну №1014-р від 11.11.2022 року.	ТОВ «Індустриальний парк "Західноукраїнський промисловий хаб"». На території парку вже працюють три учасники: ТОВ «Дельта-Фуд Індастрі», ТОВ «М'ясокомбінат Тернопільський» та ТОВ «НАША ПТИЦЯ».
4.	"BORSCHIV"	30 га	Включено до Реєстру розпорядженням Кабміну №354-р від 23.04.2024 року.	ТОВ «ЕКО РІШЕННЯ».

Примітка. Наведено на основі [23].

Підготовчі роботи для створення парків тривають у Лановецькій територіальній громаді, в якій роботи перебувають на стадії розробки документації для включення парку з переробки сільськогосподарської продукції площею 20,56 га до Реєстру та у Зборівській територіальній громаді, яка працює над створенням індустріального парку «Зборів» на площі 15,54 га з спеціалізацією щодо виробництва мінеральної води, соків і продуктів харчування. Водночас, «Борщівська та Лановецька міські територіальні громади є учасниками проєкту регіонального розвитку „Мережа індустріальних парків „Західний індустріальний кластер”, який є переможцем конкурсного відбору проєктів, які можуть фінансуватися за кошти Європейського Союзу в рамках програми секторальної підтримки.

Наразі біля парку "Chortkiv-West" планується будівництво територіального сервісного центру компанії "Ukravit", проте відсутність коштів у місцевому бюджеті гальмує облаштування комунікацій.

Індустріальні парки області є важливими точками зростання для економіки регіону, забезпечуючи нові робочі місця, інвестиції та розвиток виробничої інфраструктури.

У засобах масової інформації та соціальних мережах публікується актуальна інформація для малого та середнього бізнесу. Це стосується можливостей участі у міжнародних програмах техдопомоги, поданні комерційних пропозицій та анонсів міжнародних економічних заходів, виставок і ярмарків, у яких можуть взяти участь підприємці області.

Одним із ключових чинників успішного розвитку бізнесу є професійна підготовка кадрів. З цією метою обласна служба зайнятості організовує інформаційно-роз'яснювальну роботу та проводить навчання для безробітних, орієнтоване на потреби підприємництва.

Крім того, Тернопільська область долучилася до Європейської платформи смарт-спеціалізації S3 Platform, що відкриває можливості для розширення співпраці з країнами Європейського Союзу і залучення додаткових фінансових ресурсів на розвиток регіону.

На території області також реалізується інноваційний «проект ПрАТ "Тернопільський молокозавод", спрямований на впровадження технологій глибокої переробки молока. Загальна вартість проекту складає 150 млн гривень» [28]. Метою є не лише повна переробка молочної сировини, але й зниження впливу підприємства на довкілля шляхом встановлення обладнання для сушіння сироватки, що дозволить ефективно переробляти технологічні відходи.

У результаті реалізації цього проекту на підприємстві буде введено в експлуатацію другий виробничий корпус із використанням сучасного імпортного обладнання. Це забезпечить виділення з побічних продуктів переробки молока цінних компонентів, таких як білки, жири та мікроелементи. Проект також створить 20 нових робочих місць і сприятиме зменшенню обсягів викидів у водне середовище на 5 тисяч тонн щорічно.

Підсумовуючи вказане зазначимо, що взаємодія між владою і бізнесом охоплює широкий спектр форм, кожна з яких спрямована на забезпечення сталого розвитку громад і створення сприятливих умов для зростання економіки.

РОЗДІЛ 3.

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМУ ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ВЛАДИ І ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР У ПИТАННЯХ РОЗВИТКУ ДОСЛІДЖУВНОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ

3.1. Розвиток соціального партнерства як форми взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальної громади

Одним із напрямів удосконалення механізму органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку досліджуваної територіальної громади вбачаємо розвиток соціального партнерства.

Використання цього інструменту потребує розуміння змісту та можливостей використання цієї форми у практиці співпраці влади та бізнесу. Так, під соціальним партнерством окремі фахівці (Романова Н.Ф., Мельник І.П. та Колот А.) розглядають «сукупність відносин у соціально-трудовій сфері, яка спрямована на узгодження та захист інтересів найманих працівників і роботодавців. Мета таких відносин, на їх думку, полягає в специфічному виді громадських відносин між різними соціальними групами, прошарками й класами, які мають суттєво відмінні соціально-економічні й політичні інтереси» [20-22]. Вказане визначення, на наш погляд, суттєво звужує сутність цього інструменту співпраці. Дещо ширше можна розглядати соціальне партнерство у площині спільної діяльності суб'єктів економічних відносин, спрямованих на узгодження інтересів та вирішення проблем розвитку територіальної громади.

Сутнісну характеристику соціального партнерства як форми взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальних громад Тернопільської області розглядатимемо як постійний діалог між підприємницькими структурами та органами публічної влади, переговорний, договірний процес узгодження інтересів, що є особливим типом відносин у соціально-трудовій сфері, застосування якого базується на використанні різних форм і методів досягнення консенсусу, вироблення та реалізації заходів забезпечення соціально-економічного розвитку громад.

На основі вказаного можна виокремити основні завдання розвитку соціального партнерства як форми взаємодії органів публічної влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальних громад, які знаходяться на території Тернопільської області, які формалізуємо у формі рисунка 3.1.

Рис. 3.1. Завдання розвитку соціального партнерства як форми взаємодії органів публічної влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальних громад, які знаходяться на території Тернопільської області
Примітка. Побудовано автором.

Вважаємо, що суб'єктами соціального партнерства, що може реалізуватись територіальними громадами Тернопільської області, в основному, будуть місцеві органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування, а також представники підприємницьких структур й профспілок. Також до такого партнерства можуть долучатись і суб'єкти інших інституційних рівнів, а саме національного рівня, тобто представники уряду, організації роботодавців та профспілок, й міжнародного рівнів, зокрема - різні

державні і міжнародні організації, які спільно можуть реалізувати проекти щодо розвитку територіальних громад Тернопільської області.

Соціальне партнерство може бути важливим інструментом покращення соціально-економічних умов у територіальних громадах області, оскільки, за рахунок його використання можна забезпечити зростання рівня зайнятості в територіальних громадах, підвищення оплати праці, скорочення рівня безробіття та зменшення рівня бідності. Також соціальне партнерство може слугувати передумовою створення сприятливого середовища для підприємницької діяльності й залучення інвестицій.

Результуючими показниками реалізації проектів соціального партнерства можуть бути кількість успішно реалізованих проектів розбудови соціальної інфраструктури, а також кількісно-якісні характеристики цієї інфраструктури.

Вважаємо, що реалізацію потенціалу соціального партнерства в частині взаємодії органів публічної влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальних громад варто реалізовувати у певній послідовності, а саме:

- по-перше, створення умов для розвитку бізнесу, а першу чергу через зменшення податкового навантаження та посилення боротьби з корупцією, щоб створити сприятливий бізнес-клімат. Це, у свою чергу, сприятиме легалізації економічної діяльності та збільшенню залучення бізнесу до фінансування соціальних ініціатив;

- по-друге, розвиток доступної соціальної інфраструктури. Пріоритетом у цьому плані має стати формування безбар'єрного середовища для людей з інвалідністю та інших вразливих категорій населення та впровадження інклюзивних підходів сприятиме створенню рівних можливостей і підвищенню соціальної інтеграції;

- по-третє, зміцнення співпраці між різними організаціями та стейкхолдерами територіальної громади, оскільки така спільна робота державних та недержавних структур допоможе ефективно надавати адресну

допомогу громадянам, що дозволить раціонально використовувати ресурси та знижувати потребу в дорогих інноваційних рішеннях;

- по-четверте, оптимізація політики місцевої влади за рахунок активізації органів державної та місцевого самоврядування щодо підтримки ініціативи соціального партнерства, створюючи відповідне нормативно-правове середовище. Зміни в політиці громади можуть значно впливати на ефективність партнерської взаємодії, тому важливо враховувати можливі наслідки таких змін.

Реалізація вказаного дозволить підвищити рівень соціально-економічного розвитку громад, стимулюючи економічний ріст, забезпечуючи соціальну стабільність і залучаючи всі зацікавлені сторони до вирішення спільних завдань. На сьогодні соціальне партнерство може реалізовуватись і у формі соціального підприємництва, тобто такого типу бізнесу, який поєднує комерційні, соціальні та екологічні аспекти. Соціальні підприємці вирішують соціальні або екологічні проблеми в своїх громадах, намагаючись досягти як економічного, так і соціального ефекту, використовуючи прибутки від своєї діяльності.

Незважаючи на те, що в Україні соціальне підприємство не має чіткого визначення в законодавстві, і не існує спеціальних нормативних актів, що чітко регламентують роботу таких підприємств, для їх створення громадськими організаціями або особами з інвалідністю, існують певні законодавчі норми. Зокрема, стаття 14-1 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [33] передбачає для них податкові пільги. Для того, щоб скористатися цими пільгами, таким підприємствам необхідно отримати спеціальний дозвіл, критерії отримання якого подано на рис.3.2.

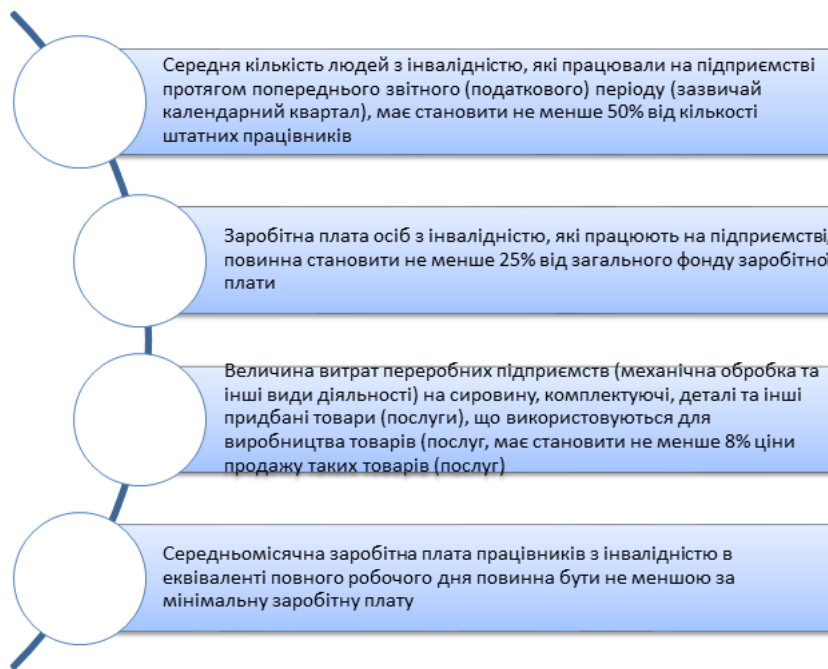

Рис.3.2. Критерії отримання дозволу на соціальне підприємство

Побудовано автором на основі врахування законодавчих норм.

Закон «Про соціальні послуги» визначає «недержавні організації як постачальників соціальних послуг (стаття 14) і передбачає механізм для залучення громадських організацій до надання соціальних послуг» [41]. Він також встановлює критерії, за якими недержавні організації можуть бути визнані постачальниками таких послуг (стаття 16), що відкриває нові можливості для їх участі в цій сфері й основні організаційні та правові принципи надання соціальних послуг, орієнтуючи їх на профілактику складних життєвих ситуацій, подолання кризових обставин та мінімізацію їх наслідків для осіб, які перебувають у цих ситуаціях. Соціальні послуги будуть надаватися особам з вразливих груп населення або тим, хто стикається зі складними життєвими обставинами, на основі оцінки їх індивідуальних потреб. Закон також регламентує перелік базових соціальних послуг, які повинні надаватися місцевими органами влади.

На законодавчому рівні визначено поняття «система надання соціальних послуг, яка включає органи, що формують політику у цій сфері, а також

постачальників і отримувачів послуг, професійні об'єднання працівників цієї системи та волонтерів» [41]. Кожна соціальна послуга матиме свій соціальний стандарт, що затверджується Міністерством соціальної політики.

Соціальні послуги повинні надаватись безкоштовно за державний рахунок, і це включатиме послуги з інформування, консультування, надання притулку, представництва інтересів, сурдоперекладу, а також екстрену кризову допомогу.

На рівні територіальних громад оцінка потреб у соціальних послугах має здійснюватися щонайменше раз на три роки і враховувати такі фактори, як вік, стать і місце проживання особи чи родини. Оцінку повинні проводити фахівці з соціальної роботи, а за необхідності залучаються медичні працівники, психологи та інші спеціалісти. Оцінка має бути завершена протягом п'яти робочих днів після отримання заяви чи звернення.

На сьогодні Каталог соціальних підприємств України налічує понад 150 соціальних підприємств, сфера діяльності яких стосується працевлаштування вразливих груп населення, генерування прибутку для організацій, генерування прибутку для надання послуг, фінансування певних видів послуг, вирішення екологічних проблем.

Важливо відмітити, що певними бар'єрами для створення соціальних підприємств на території громад Тернопільської області є, в першу чергу, відсутність належного досвіду, практичних навичок та чіткого розуміння концепції соціального підприємництва, а також недостатність соціальних підприємців, які могли б об'єднатися для захисту своїх інтересів та розвитку цього напрямку.

Особливість соціального підприємництва, на відміну від урядових ініціатив, спрямованих на вирішення соціальних та екологічних проблем, є те, що воно виникає на місцевому рівні, а мотиватором його створення є потреби людей, які стикаються з проблемами і шукають шляхи їх розв'язання через практичний досвід, вивчення інших ініціатив та пошук ресурсів. Соціальні підприємці не мають управлінських повноважень або доступу до великих

ресурсів, як органи влади, проте вони визначають цілі та мотивують інших діяти для досягнення змін, переконуючи тих, хто має доступ до ресурсів та влади. Таким чином, через соціальне підприємництво забезпечується синергетичний ефект взаємодії влади та підприємницьких структур для вирішення різних соціальних проблем локального рівня.

Зазначимо, що вивчення практики соціального партнерства та зокрема функціонування соціальних підприємств, дозволяє зробити висновки про те, що фінансування українських соціальних підприємств в основному здійснюється за рахунок приватних підприємців та іноземних донорів (від 75% до 85%). За експертними оцінками «бюджет типових громадських організацій в Україні складає близько 1500-2000 євро на рік, при цьому лише 2-3% цього бюджету покривається державним фінансуванням» [15].

На місцевому рівні організації громадянського суспільства можуть отримувати бюджетне фінансування для виконання соціальних контрактів, культурних та соціальних проектів. Однак, ефективна співпраця між органами влади та громадськими організаціями залежить від політичної волі місцевої влади та підтримки громади.

Популярними методами збору коштів на соціальні ініціативи, особливо для надання гуманітарної допомоги людям, постраждалим від збройного конфлікту є краудфандинг та інвестиції в соціальні проекти. Держава зі своєї сторони може використовувати певні фіскальні важелі, а саме: «підприємства, де понад 50% працівників складають особи з вразливих груп населення, мають право на отримання кредиту, якщо значну частину прибутку вони реінвестують у розвиток компанії та створення нових робочих місць. Якщо частка працівників з таких груп менша за 50%, хоча б 10% прибутку має бути спрямовано на досягнення соціальної мети. Кредити також можуть отримати підприємства без працівників із вразливих груп, але за умови, що 20% їх прибутку йде на соціальні ініціативи» [26].

Також, соціальні підприємства можуть отримати кредит від WNISEF на суму від 10 до 100 тис. дол. США на термін до 36 місяців, за ставкою від 5 до

10% та проєкті "Соціальне підприємництво: досягнення соціальних змін за ініціативою «знизу»" є одним з найбільших у країні щодо розвитку соціального бізнесу, що реалізується консорціумом громадських організацій України, Литви та Латвії за підтримки ЄС та спрямований на розвиток професійних навичок, формування громадської думки та лобіювання законодавчих змін, необхідних для розвитку соціального підприємництва в Україні.

Статистичні дані [29] свідчать про те, що загальний рівень підприємництва в Україні, включаючи соціальне підприємництво, залишається низьким. Більшість підприємств орієнтовані на найману працю, тоді як самозайнятість недостатньо розвивається. Суб'єкти підприємницької діяльності, що зареєстровані на території громад Тернопільської області стикаються з певними проблемами у цій сфері, зокрема:

- відсутність навичок для соціальної інтеграції, управлінських і підприємницьких знань,
- недостатньо розвиненість вміння дотримуватися нормативних вимог та вести переговори,
- підприємства в Україні працюють на тих самих умовах, що й комерційні, і не мають рівного доступу до ресурсів або можливостей для закупівель порівняно з великими компаніями.

Проте, незважаючи на ці проблеми, потенціал соціального підприємництва в територіальних громадах Тернопільщини в умовах війни є значним та еершочорговор залежить від двох груп факторів: наявність соціальних та політичних перетворень, потреба в нових підходах до створення робочих місць для вразливих груп, а також високий потенціал людського капіталу, успішні приклади соціального підприємництва по всій країні, міжнародне фінансування та правові норми, що підтримують партнерство між НДО та іншими суб'єктами господарювання для створення соціальних підприємств.

Підсумовуючи зазначимо, що соціальне партнерство є формою взаємовідносин, яка спрямовує територіальні громади на впровадження нових,

розумних та стійких підходів до соціально-економічного розвитку, зокрема щодо вдосконалення інфраструктурного забезпечення. Цей інструмент вирізняється своєю здатністю формувати стратегічне бачення громади, яка виступає не лише як управлінський орган, але й як платформа для навчання, здатна ефективно вирішувати інфраструктурні проблеми.

Для територіальних громад соціальне партнерство є більше, ніж просто об'єднання ролей або цілей окремих учасників співпраці. Його формування та підтримка є ключовим завданням у забезпеченні розвитку інфраструктури. Невдача у створенні стратегічної узгодженості, необхідної для ефективного управління та навчання, може суттєво обмежити досягнення бажаних результатів у всіх інших аспектах розвитку.

3.2 Удосконалення взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальної громади на засадах публічно-приватного партнерства

Удосконалення взаємодії органів влади і підприємницьких структур в питаннях розвитку територіальної громади може базуватися на засадах публічно-приватного партнерства.

Публічно-приватне партнерство є власне тим інструментом, який органи влади можуть використовувати для досягнення стратегічних цілей розвитку територіальних громад. Щоб ефективно застосовувати його механізм важливо визначити, які проблеми потрібно вирішити та які інтереси й потреби задовольнити. У країнах Європи та інших розвинутих державах публічно-приватне партнерство використовується для виконання різноманітних завдань, зокрема залучення приватних ресурсів, зменшення обмежень на бюджетні витрати, підвищення технічності та ефективності реалізації державної політики в різних сферах. Крім того, значна увага має бути зосереджена на покращення процесу відбору проектів і забезпечення прозорості державних закупівель. В Україні практика проектів публічно-приватного партнерства спрямована на

забезпечення доступності й підвищення якості публічних послуг для населення, а також на досягнення низки інших важливих цілей (рис.3.3).

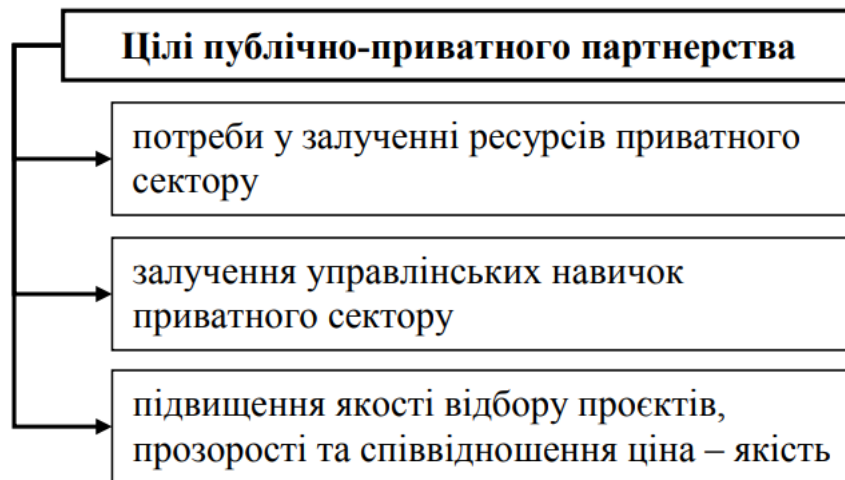

Рис.3.3. Цілі публічно-приватного партнерства

Примітка. Побудовано автором.

Для зрозуміння сутності механізму публічно-приватне партнерства, потрібно ознайомитись з основними принципами, на яких воно повинно ґрунтуватися. Так, у Законі України «Про державно-приватне партнерство» прописано принципи, на яких воно має базуватися в Україні, а саме: «рівність сторін перед законом та заборона дискримінації; узгодження інтересів для досягнення взаємної вигоди; забезпечення ефективності реалізації; стабільність умов співпраці та взаємне визнання прав і обов'язків відповідно до чинного законодавства; справедливий розподіл ризиків і забезпечення конкурсності» [37].

Водночас, на основі аналізу наукових джерел, можна виділити такі принципи публічно-приватного партнерства, як:

- ефективне використання бюджетних коштів;
- пріоритет інтересів публічного сектору; соціальна відповідальність учасників;
- прозорість партнерства; контроль з боку державних органів.

Тобто, основними принципами публічно-приватного партнерства є ефективність витрат державного бюджету, пріоритет публічних інтересів та забезпечення інформаційної прозорості. Приватні партнери можуть використовувати власні фінанси та залучати різні види інвестицій для реалізації

проектів, що дає можливість економії державних коштів. Це дозволяє використовувати бюджетні ресурси для виконання інших завдань і функцій держави, що відповідає принципу ефективності витрат.

Основними факторами успіху публічно-приватного партнерства, як підтверджує світовий та вітчизняний досвід, є: «наявність політичної волі держави, належна нормативно-правова база та система його регулювання, наявність потоку проектів, глибина аналізу контрактів та можливість фінансування проектів» [7]. Для успішної реалізації таких проектів також потрібний «високий рівень правової, економічної підготовки керівників та спеціалістів органів публічної влади, які беруть участь у проектах, професійні навички учасників проекту, готовність сторін до компромісів та здатність знаходити рішення спірних питань» [11]. Сучасні тенденції розвитку публічно-приватного партнерства, дозволяють говорити про значний обсяг капіталу, що залучається на реалізацію таких проектів, зокрема протягом останніх років щорічне використання капіталу сягало майже 100 млрд. доларів (рис. 3.4).

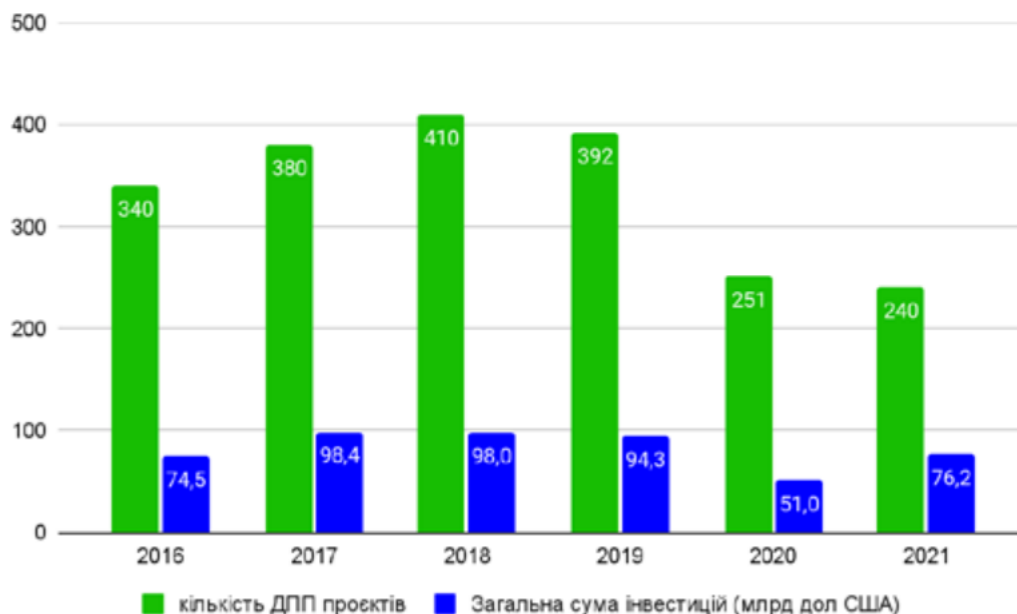

Рис.3.4. Кількість проектів ППП та сума залучених інвестицій у 2016–2021 рр.
Примітка. Наведено за [18]

Можна стверджувати, що взаємодія державного та приватного секторів є перспективним інструментом розвитку, проте процес його використання в

Україні стартував пізніше, ніж у багатьох розвинених країнах. Це обумовлено низкою причин, серед яких:

- по-перше, тривалий час відсутності бізнес-сектору, здатного виступати реальними приватними партнерами;
- по-друге, брак необхідного нормативно-правового забезпечення;
- по-третє, відсутність чіткої політики та регуляторних механізмів для впровадження ППП.

Ці фактори суттєво позначились на розвитку співпраці між державним і приватним секторами в Україні.

В умовах війни найбільших руйнувань зазнають житлові будівлі, що є важливою гуманітарною проблемою для країни і вимагає об'єднаних зусиль багатьох сторін для вирішення, оскільки держава не має змоги самотійно впоратися з такою масштабною кризою. Крім того, значних збитків зазнали об'єкти критичної та соціальної інфраструктури, великі підприємства, освітні та медичні установи, суб'єкти енергетичного сектора та агропромислового комплексу. Суттєвими є і екологічні збитки. Частковому вирішенню окреслених проблем може сприяти використання застосування інструментарію публічно-приватного партнерства у сфері безпеки. Перспективним є його використання для забезпечення безпеки територіальних громад, оскільки за рахунок лише власних ресурсів громади ці питання вирішити неможливо.

Важливу роль у розвитку публічно-приватного партнерства (ППП) відіграє цифровізація, яка є вкрай важливою у соціально-економічній та культурній сферах. Під час карантину 2020 року зросла необхідність переходу в онлайн, а сьогодні питання цифровізації взаємовідносин між державою та бізнесом більш актуальне через потребу швидкої реакції на виклики війни. Перевагами ППП у цифровому просторі є: покращення комунікації, розробка нових механізмів захисту громадських інтересів, можливість швидкого відновлення після війни, а також покращення кібербезпеки в умовах гібридної війни. Крім того, досвід розвинених країн свідчить про важливу роль ППП у створенні сталої інфраструктури.

В умовах війни ключову роль у формуванні ППП повинна виконувати держава, яка має чітко дотримуватися принципів партнерства з бізнесом. Реалізація ППП може стати важливим інструментом для зміцнення економічної безпеки країни та подолання наслідків війни, тому важливо визначити пріоритети розвитку цього механізму в Україні.

На рис.3.5. представлено кількість договорів, що укладені на умовах ППП та реалізуються станом на 01.01.2023 року

Рис.3.5. Кількість договорів, що укладені на умовах ППП та реалізуються станом на 01.01.2023 року

Примітка. Наведено за [16].

Впровадження публічно-приватного партнерства (ППП) на різних рівнях влади повинно мати важливе місце в системі публічного управління процесом соціально-економічного відновлення країни, оскільки ефективне його застосування може сприяти відбудові після війни. У цьому контексті важливо забезпечити підвищення зацікавленості приватного сектору у залученні до процесу відновлення країни.

Як показують аналітичні дані у Тернопільській області відсутня практика використання інструментарію публічно-приватного партнерства. Розуміючи потенціал громад області, вважаємо, що основні напрями співпраці можуть стосуватись наступних питань (рис.3.6)..

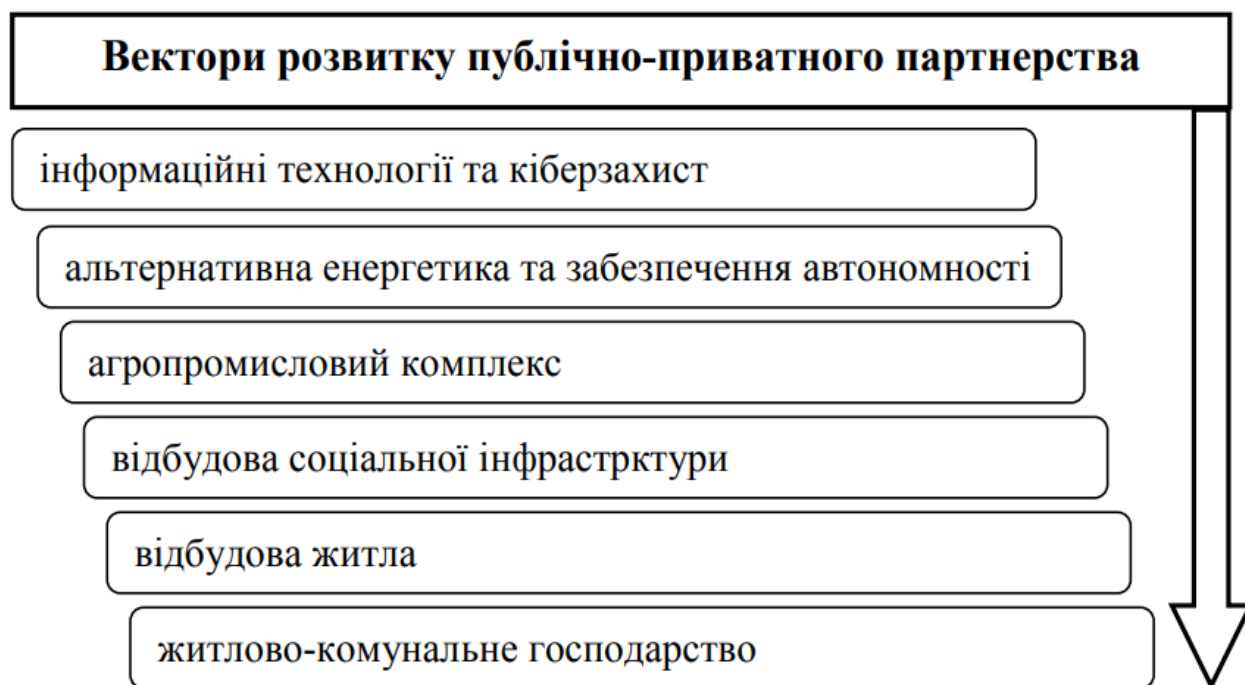

Рис.3.6. Потенційно можливі напрями розвитку PPP на рівні територіальних громад Тернопільської області

Примітка. Побудовано автором.

Серед наведених напрямів, вбачаємо, одним з головних напрямів розвитку PPP - сферу інформаційних технологій та кібербезпеки, оскільки ці питання стали надзвичайно актуальними у кризових ситуаціях. Зокрема, впровадження цих ініціатив може бути здійснене незалежно від конкретної території, що є доволі важливим у період війни. Крім того, вони можуть стати основою для розвитку інших сфер життєдіяльності країни.

Іншим важливим напрямом, вбачаємо, розвиток PPP в енергетичному секторі, особливо щодо розвитку альтернативної енергетики та забезпечення енергетичної автономії. За останній рік було доведено, що забезпечення незалежного джерела енергії є критично важливим для стабільності

економічної діяльності як окремої територіальної громади, так і країни в цілому.

Третій ключовий напрямок публічно-приватного партнерства, на наш погляд — це співпраця в агропромисловому комплексі. Значущість цього вектора є очевидною, оскільки вирішити проблеми продовольчої кризи неможливо без повноцінного обробітку землі та експорту агропромислової продукції. У повоєнний період така співпраця може стати важливим інструментом для швидкого відновлення економіки громад, регіонів та країни.

Також публічно-приватне партнерство може відігравати важливу роль щодо розвитку соціальної інфраструктури, відновлення житла та модернізації житлово-комунального господарства, оскільки бюджетних коштів для реалізації таких масштабних проєктів недостатньо, а приватні інституції можуть забезпечити ефективну фінансову підтримку органам публічної влади.

Важливо зазначити, що проєкти публічно-приватного партнерства (ППП) можуть фінансуватися за рахунок різних джерел, зокрема: «коштів приватного партнера, позикових ресурсів, державних та місцевих бюджетів, а також інших дозволених законодавством джерел. Залежно від джерела фінансування, формується відповідний фінансовий механізм для реалізації інвестиційних проєктів на засадах PPP» [12]. В умовах обмежених фінансових можливостей PPP забезпечує своєчасне та ефективне фінансування проєктів, одночасно знижуючи необхідність у залученні позикових коштів для державного партнера.

При розгляді фінансового механізму PPP можна виділити кілька основних складових: бюджетний механізм, кредитний механізм, а також механізм фінансування за участі бізнесу. В умовах сучасного розвитку PPP найбільше значення має саме бюджетний механізм, який включає застосування різних інструментів фінансової підтримки з боку держави, таких як позики, гарантії, гранти, інвестиції, субсидії, пільги тощо. Важливими характеристиками бюджетного механізму є його фінансова стійкість, прозорість та ефективність.

Ефективність бюджетного механізму залежить від таких факторів, як: «незбалансованість фінансових відносин, високий рівень інфляції та обмеженість фінансових ресурсів. В умовах війни, існує загроза розбалансування бюджету через пошкодження інфраструктури та порушення комунікацій, що ускладнює планування бюджетних витрат, особливо на тимчасово окупованих територіях» [8]. Це призводить до недовиконання бюджетних планів і неефективного використання коштів.

Також окремо варто згадати податковий механізм, який включає такі інструменти, як податкові пільги, канікули та спеціальні податкові режими, що можуть бути використані для підтримки та стимулювання ППП.

Отже, для забезпечення доступності та якості публічних послуг важливо впроваджувати ефективні фінансові механізми реалізації проєктів на засадах ППП, оскільки багато соціальних і економічних завдань потребують додаткових ресурсів в умовах обмежених можливостей державного та місцевого бюджетів.

ВИСНОВКИ

На основі результатів проведеного дослідження можна зробити наступні висновки.

В сучасних умовах місцева влада не володіє достатніми ресурсами для забезпечення належного розвитку територіальної громади, що актуалізує питання налагодження взаємодії між владними структурами та представниками приватного сектору. У рамках такої взаємодії можуть бути досягнуті вигоди економічного та соціального характеру для територіальної громади. Основними формами взаємодії органів влади та підприємницьких структур щодо розвитку територіальної громади може бути економічна, правова та організаційна. Напрацюваннями теорії та практики публічного управління сформовано моделі можливої взаємодії влади та бізнесу, зокрема: партнерства, патронажу, придушення і примусу, невтручання влади. Механізм взаємодії органів місцевої влади із суб'єктами підприємницької діяльності охоплює суб'єкти, цілі та інструментарій реалізації. При цьому взаємодія базується на паритетних засадах та має довгостроковий характер.

Передумови щодо взаємодії місцевої влади і бізнесу у вирішенні питань соціально-економічного розвитку територіальних громад закладеної в законодавчих актах з питань місцевого самоврядування, у Господарському кодексі України, Цивільному кодексі України, Законі України «Про державно-приватне партнерство» та інших.

У період війни підприємницькі структури відіграють важливу роль у розвитку територіальних громад, адже саме вони забезпечують економічну активність, створюють робочі місця та сприяють фінансовій стабільності. Місцеві підприємства виступають основним джерелом працевлаштування для людей, які втратили роботу через військові дії. Окрім того, підприємницькі структури сплачують податки до місцевих бюджетів, що є вкрай важливим для фінансування соціальних потреб, відновлення пошкоджених об'єктів та забезпечення підтримки належного життєвого рівня населення територіальної громади. Місцевий бізнес сприяє підтримці стійкості громад у довгостроковій

перспективі за рахунок створення нових та диверсифікації існуючих напрямів виробництва й розвитку локальних ринків, зменшуючи таким чином залежність від зовнішніх факторів.

У кваліфікаційній роботі аналіз участі підприємницьких структур у розвитку територіальної громади проведено на прикладі територіальних громад Тернопільської області та аналізі механізмів взаємодії підприємницьких структур із Тернопільською обласною радою. Серед найбільших бюджетоутворюючих податків територіальних громад Тернопільської області варто виокремити ПДФО, єдиний податок, податок на майно та акцизний податок. Значною мірою ділова активність підприємницьких структур та сплата ними податків впливає на фінансову спроможність територіальних громад. Так, оцінка фінансової спроможності територіальних громад за підсумками 2023 року свідчить про те, що 18,2% територіальних громад Тернопільської області маю високий рівень фінансової спроможності, фінансовий стан 21,8% територіальних громад є оптимальним, а 20% територіальних громад області - є критичним.

Взаємодія між органами влади та підприємницькими структурами є основою для досягнення динамічного розвитку громад. Завдяки взаємній підтримці є можливою реалізація масштабних проєктів, покращувати якість життя та формувати базис для сталого розвитку. Територіальні громади, які знаходяться на території Тернопільської області використовують різні форми, механізми та інструменти для налагодження ефективної взаємодії із суб'єктами підприємницького сектору, зокрема фінансову співпрацю, консультаційну та інформаційну підтримку, реалізацію соціальних ініціатив, партнерство щодо реалізації спільних проєктів, комунікаційні івенти, практичні аспекти застосування яких проаналізовано у кваліфікаційній роботі.

Одним із напрямів удосконалення механізму органів влади і підприємницьких структур у питаннях розвитку територіальної громади вбачаємо розвиток соціального партнерства. Соціальне партнерство може бути важливим інструментом покращення соціально-економічних умов у

територіальних громадах області, оскільки, за рахунок його використання можна забезпечити зростання рівня зайнятості в територіальних громадах, підвищення оплати праці, скорочення рівня безробіття та зменшення рівня бідності. Також соціальне партнерство може слугувати передумовою створення сприятливих умов для підприємницької діяльності й залучення інвестицій.

Також в рамках удосконалення механізму взаємодії влади та приватного сектору щодо забезпечення місцевого розвитку територіальних громад доцільним є використання інструментарію публічно-приватного партнерства, яке може стати власне тим інструментом, який органи влади можуть використовувати для досягнення стратегічних цілей розвитку територіальних громад. Щоб ефективно застосовувати механізм публічно-приватного партнерства, важливо визначити, які проблеми потрібно вирішити та які інтереси й потреби задовольнити. Приватні партнери можуть використовувати власні фінанси та залучати різні види інвестицій для реалізації проєктів. Серед пріоритених напрямів публічно-приватного партнерства в громадах Тернопільської області вбачаємо сферу інформаційних технологій та кібербезпеки, розвиток енергетичного сектору щодо альтернативної енергетики й забезпечення енергетичної автономії, а також проєкти з питань розвитку агропромислового сектору.